

УДК 338.22:330.341.1

Н. В. Коваленко,
доктор економічних наук
Н. В. Гонтова,
аспірант,

Донбаський державний технічний університет, м. Алчевськ

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ „АДАПТАЦІЯ” В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Вступ. За останні роки постійно зростає кількість наукових досліджень, спрямованих на виявлення та усунення причин, що стримують розвиток інноваційних процесів в Україні. Основною проблемою переходу підприємств до інноваційної моделі розвитку є дія механізму опору інноваціям. Ключовим чинником, що стримує інноваційну активність підприємств, на наш погляд, є низький рівень адаптованості вітчизняних підприємств до інновацій. Підвищення рівня адаптованості підприємств до інноваційної діяльності надасть необхідний імпульс процесу вирішення протиріч, на яких ґрунтується механізм опору інноваціям, і буде своєрідним „локомотивом” для виходу вітчизняних підприємств на траєкторію інноваційного розвитку.

Таким чином, підвищення рівня адаптованості підприємства до інновацій слід розглядати як ключовий фактор стимулювання його інноваційної активності. Отже, дослідження механізмів адаптації підприємств до інноваційної діяльності є надзвичайно актуальним і важливим завданням на шляху розв’язання проблем переходу підприємств до інноваційної моделі розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення теоретичних підходів до розуміння поняття „адаптація” та похідних від неї понять „адаптивність” і „адапованість”, а також визначення їхньої сутності в контексті інноваційного розвитку підприємств.

Викладення основного матеріалу. Поняття „адаптація” має статус загальнонаукової категорії, і тому проблеми адаптації є предметом досліджень у різних галузях знань, таких, як біологія, фізіологія, медицина, соціологія, психологія, філософія, кібернетика, інформаційні технології, економіка, екологія та ін.

Простежити логіку виникнення, становлення та розвитку загальнонаукового характеру поняття „адаптація” допомагають роботи О. Б. Георгієвського, В. П. Петленко, Г. І. Царгородцева [1], І. Калайкова [2], Дж. Ерроу, С. Кауфмана [3] та ін.

Розглядаючи економіку як складну адаптивну систему, що еволюціонує, К. Мейер та С. Девіс цитують думку американського економіста, Нобелівського лауреата Джозефа Кеннета Ерроу: „Якщо ми зро-

зуміємо, яким чином вбудована *адаптація* в біологічній системі, а потім розширимо ці знання до загальної теорії еволюції, то зможемо ефективно докласти цю теорію до безлічі складних систем, зокрема й до бізнесу” [4].

Стюарт Алан Кауфман зазначає: „Про що б ми не говорили, про живі організми або про економіку, процеси адаптації підпорядковуються схожим закономірностям” [3].

У найбільш загальному розумінні адаптація організму/системи (від лат. „adaptatio” – пристосування) означає пристосування організму/системи до мінливих умов навколишнього середовища. Найчастіше таке визначення адаптації цитують автори, посилаючись на словники та енциклопедії. Оскільки поняття „адаптація” і „пристосування” зазвичай сприймаються як синоніми, наведене визначення адаптації є тавтологічним, і не розкриває її сутності.

Отже, перш за все треба з’ясувати, які тези слід об’єднати при визначенні поняття „адаптація” для розкриття його сутності як загальнонаукової категорії.

Обов’язковою передумовою адаптації є взаємодія організму/системи із середовищем. Під середовищем в цьому випадку розуміють певні фактори (зовнішні і внутрішні) та умови, що впливають безпосередньо чи опосередковано на стан, функціонування та розвиток організму/системи. Різні види адаптації мають свою конкретну форму прояву, тобто спосіб взаємозв’язку між організмом/системою та навколишнім середовищем [1, с. 32].

К. Мейер та С. Девіс визначають *адаптацію* як еволюційний процес, під час якого організми/системи змінюють свою структуру і свою поведінку, щоб успішно протистояти впливу навколишнього середовища [4].

С. Є. Павлов пропонує наступне визначення [5, с. 43 – 44]: *Адаптація* – це безперервний процес цілеспрямованого специфічного структурно-функціонального пристосування організму до умов існування, які формуються під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що проявляється через сукупність адаптаційних реакцій (адаптаційних змін) організму на

вчинений на нього вплив. *Адаптованість* – результат процесу адаптації – це стан специфічної динамічної рівноваги організму, який сформувався в результаті тривалої (протягом періоду адаптації) взаємодії певного організму із незмінним комплексом чинників середовища.

Про важливість дослідження і розв’язання проблем *адаптації підприємств* до мінливих умов навколишнього середовища свідчить звернення до неї багатьох науковців, які розглядають різні аспекти цієї проблеми (адаптацію підприємств до коливань ринкової кон’юнктури, адаптацію підприємств в контексті їхнього інноваційного розвитку, адаптацію персоналу підприємств до умов мікросередовища підприємства, моделювання процесів адаптації, особливості впровадження механізмів адаптації у систему управління підприємством тощо).

П. М. Куліков переконливо обґрунтовує можливість та доцільність застосування адаптаційних механізмів розвитку підприємства як соціально-економічної системи. На думку вченого, на сьогодні будь-яке підприємство має бути забезпечено механізмом адаптації до мінливості умов господарювання, які постійно змінюються під впливом чинників економічного, соціального та політичного характеру [6, с. 56].

Аналіз наукових праць, в яких досліджено проблематику адаптації підприємств, показав, що погляди науковців щодо сутності адаптації та її впливу на функціонування та розвиток підприємств суттєво різняться. І це зрозуміло, оскільки будь-яке визначення понять не може бути вичерпним через нескінченну різноманітність аспектів досліджуваної проблеми.

Переважає більшість наукових праць з цієї проблематики присвячено дослідженню механізмів адаптації підприємств до зміни умов ринкового середовища. Так, розв’язанню проблем ринкової адаптації підприємств присвячено роботи таких українських та зарубіжних науковців, як О. І. Амоша, В. П. Скубенко, Т. В. Драга, О. М. Михайленко, А. Ю. Геворкян, Ю. А. Андрійчук, Л. А. Панкратова, О. Б. Шишова, С. О. Ковальчук, О. В. Семенцова, Н. В. Нагорянська, І. Б. Гурков, О. М. Аврамова та ін.

Багато теоретичних та практичних напрацювань існує у сфері розв’язання проблем адаптації персоналу до умов мікросередовища організації чи підприємства (зокрема, дослідження А. А. Пилипенко, Л. В. Панченко, І. В. Мажури, В. Г. Щербак, В. В. Балабана, та ін.). В цьому випадку механізми адаптації розглядаються як елемент кадрової політики організації/підприємства.

Серед великої кількості формулювань, що дають узагальнене визначення поняття „адаптація” та похідних від нього понять „адаптивність” та „адаптованість”, наведемо такі, що є найбільш прийнятними в контексті його економічної інтерпретації.

І. С. Мінко, Л. К. Шаміна [7]: *Адаптація* підприємства як економічної системи – процес вимушеного пристосування підприємства до змін умов існування, при цьому зміни можуть відбуватися і в зовнішньому середовищі (на макро- та мікро рівнях), так і у внутрішньому середовищі підприємства. *Адаптивність* системи автори визначають як її властивість пристосовуватися до змін умов зовнішнього оточення і внутрішнього середовища.

О. О. Кучеренко [8] визначає адаптацію підприємства до впливу зовнішнього середовища як певним чином упорядковану сукупність змін, внесених і в стратегію розвитку підприємства, і у внутрішні системи діяльності підприємства, реалізація яких забезпечує ефективну діяльність підприємства в умовах, що змінилися.

П. М. Куліков [6]: *Адаптація* в загальному розумінні є процесом пристосування системи до мінливості умов середовища. Механізм адаптації має забезпечувати стійкість параметрів системи (наприклад, підприємства) до дії негативних чинників середовища, та передбачає здійснення відповідних мобілізаційних адаптаційних заходів на підприємстві. Автор зазначає, що адаптація підприємства є процесом, який супроводжує весь його життєвий цикл, та підкреслює, що адаптаційні заходи мають цілеспрямований стратегічний характер, а значить, їх слід розглядати як елементи стратегічного управління підприємством.

Є. А. Пастухова [9]: *Адаптація* економічної системи – це процес пристосування економічної системи, її підсистем та окремих елементів до мінливих умов зовнішнього чи внутрішнього середовища з метою забезпечення виживання системи, забезпечення стійкості та встановлення динамічної рівноваги між системою та середовищем. В результаті адаптації система (або її елементи) переходять з одного стану в інший, набуваючи при цьому нових якісних особливостей: ознак, властивостей, здібностей, характеристик. *Адаптивність* економічної системи – потенційні можливості та спроможність економічної системи до постійної трансформації, оновлення та самовдосконалення (зокрема до зміни внутрішніх цінностей, цілей, завдань, мотивацій), що дозволяє засвоювати нові навички, вміння, знання, технології тощо.

Ю. О. Капітанець досліджує адаптацію підприємства до зовнішнього середовища в контексті забезпечення конкурентоспроможності [10], [11, с. 11] і розглядає *адаптацію* як форму розвитку підприємства, охарактеризовану швидким реагуванням і гнучким пристосуванням внутрішніх можливостей підприємства до майбутніх змін зовнішнього середовища його функціонування. У визначенні автора *адаптивність* – це здатність суб’єкта господарювання до постійного при-

стосування до змін навколишнього середовища, яка досягається за рахунок інформації зворотного зв'язку та негайної адекватної реакції на зміни, що відбуваються.

С. Б. Алексєєв [12, с. 6]: *Адаптація* – процес розробки і здійснення заходів, спрямованих на змінення внутрішнього середовища підприємства відповідно до вимог зовнішнього середовища. *Адаптивність* – показник здатності підприємства своєчасно реагувати на зміни навколишнього середовища, що характеризує ступінь відповідності внутрішнього середовища підприємства вимогам зовнішнього середовища. На думку С. Б. Алексєєва, для оцінки результативності процесу адаптації необхідно безперервно відстежувати відповідність фактичного рівня адаптації нормативному рівню. Зі свого боку зазначимо, що запропоноване С. Б. Алексєєвим поняття „рівень адаптації” доцільно замінити на „рівень адаптованості”, щоб уникнути двоїстості й тавтології у тлумаченні поняття „адаптація”, тобто відкинути можливість трактування адаптації як процесу і як результату цього процесу одночасно. Ми пропонуємо чітко розмежувати ці два поняття: адаптація – це процес, а результатом процесу адаптації є рівень адаптованості.

Проблематику адаптації підприємств в контексті інноваційної діяльності досліджено у роботах В. М. Гончарова, І. В. Федулової, М. М. Меркулова, В. В. Микитенко, О. М. Костючек, Н. В. Галкіної, О. П. Старікова, Н. Б. Ізигзона, О. О. Федотова та інших вчених.

У наукових працях М. М. Меркулова розроблена теоретична база формування адаптаційної парадигми інноваційного розвитку підприємств, запропонована концепція якісно нового виду діяльності підприємства – ризиково-адаптаційної діяльності, яка припускає невизначеність і ризики як середовище свого здійснення [13], [14]. При цьому автор має на увазі ситуації, пов'язані з масовим освоєнням інновацій.

І. В. Федуловою запропонувала категорію „інноваційний адаптаційний потенціал”, визначена її економічна сутність в розрізі концепції синергетичної еволюційної моделі інноваційного розвитку підприємства [15], [16]. На думку І. В. Федулової, інноваційний адаптаційний потенціал – це категорія для означення ступеня ворожості інноваційного клімату (зовнішнього середовища) щодо до інноваційного потенціалу підприємства [15, с. 60]. Автор визначає інноваційний адаптаційний потенціал як рівень стійкості системи в окремих фазах циклу моделі інноваційного розвитку підприємства, який, зі свого боку, дозволяє ідентифікувати певну еволюційну фазу життєвого циклу підприємства на траєкторії інноваційного розвитку [16, с. 4].

Н. В. Галкіна досліджує механізми соціально-економічної адаптації підприємств до інноваційної моделі технологічного розвитку. Інновації автор розглядає як чинник зовнішнього середовища, що чинить

дестабілізуючий вплив на функціонування підприємства, а процес адаптації підприємства до інноваційної моделі технологічного розвитку автор вважає за необхідну умову інноваційного розвитку підприємства. Визначення адаптації підприємства автор формулює на основі синтезу понять економічної та соціальної адаптації. На думку Н. В. Галкіної, сутність соціально-економічної *адаптації* підприємства до інноваційної моделі технологічного розвитку полягає у циклічному багаторівневому перетворенні способу функціонування, виробничої структури і організації підприємства, а також зв'язків та відносин взаємодіючих суб'єктів підприємства в процесі проектування і освоєння інновацій, відповідно до вимог і динаміки економічних параметрів зовнішнього та внутрішнього середовища з метою формування довгострокових конкурентних переваг та забезпечення лідируючих позицій підприємства на ринку [17].

І. С. Мінко і Л. К. Шаміна звертають увагу на двоїсту природу *інноваційної адаптації*: з одного боку, інноваційну адаптацію автори визначають як процес пристосування інновацій до умов діяльності конкретного підприємства, а з іншого боку – як процес пристосування підприємства до змін зовнішнього і внутрішнього середовища з використанням інновацій [7].

І. М. Тесленок вважає інноваційність підприємства підґрунтям для формування адаптивних реакцій підприємства на зміну умов зовнішнього середовища [18, с. 6]. Тобто, на думку автора, адаптація підприємства до змін зовнішнього середовища відбувається шляхом здійснення інноваційних перетворень.

Таким чином, можна констатувати, що категорії „інноваційний розвиток підприємства” та „адаптація підприємства” є тісно взаємопов'язаними та взаємозалежними. З одного боку, адаптація підприємства до мінливих умов економічного середовища відбувається шляхом переходу підприємства на інноваційну модель розвитку, а з іншого боку – інноваційний розвиток підприємства базується на здатності підприємства адаптуватися до змін.

Процес запровадження інноваційної моделі розвитку на вітчизняних підприємствах вимагає дослідження наявних наукових підходів до розв'язання проблем управління інноваційними процесами на підприємствах.

На думку В. П. Стасюка, у сучасних умовах господарювання виникає необхідність приділяти першочергову увагу питанням розробки таких підходів до управління і синтезу систем управління підприємств, які б забезпечили адаптивні реакції підприємства на зміни, що відбуваються в нестабільному економічному середовищі [19].

Дослідження та систематизація наявних наукових підходів щодо формування систем адаптивного управ-

ління підприємствами виходить за межі цієї статті. Лише зазначимо, що розв'язанню проблем впровадження механізмів адаптації у систему управління підприємствами присвячено багато наукових досліджень. Зокрема, особливості впровадження механізмів адаптації у систему управління інноваційною діяльністю підприємств досліджено в роботах В. В. Микитенко, І. С. Гращенко, Т. В. Гринько, О. В. Тичинського, В. М. Молоканової, О. М. Загоруйкіна, І. В. Польшакова, Ю. А. Андрійчука, В. Г. Щербак та ін.

Таким чином, слід звернути увагу, що адаптація підприємства є керованим процесом, а це означає, що реалізація адаптаційного потенціалу підприємства відбувається через систему управління підприємством.

Серед деяких дослідників існує погляд на адаптацію як на сукупність реакцій системи, спрямованих на підтримання її функціональних констант під впливом мінливих умов середовища. У цьому випадку мова йде фактично тільки про досягнення системою стану динамічної рівноваги в тих чи інших умовах середовища (явище гомеостазису).

За визначенням, гомеостазис (або гомеостаз) – це стан динамічної рівноваги системи, завдяки якому підтримується стабільність її внутрішнього середовища при зміні умов функціонування. Сутність гомеостазису полягає в підтриманні істотно важливих для збереження системи параметрів на необхідному рівні (у допустимих межах). При цьому процес адаптації є засобом забезпечення гомеостазису системи, отже при визначенні сутності процесу адаптації гомеостазис тлумачать як функціональне призначення адаптивних реакцій організму, суб'єкта чи системи при зміні умов функціонування. Термін „гомеостазис” уперше увів фізіолог Уолтер Кеннон у біологічних дослідженнях адаптивних реакцій живих організмів для характеристики механізмів, що забезпечують стійкість організмів до впливів мінливого середовища, а надалі це поняття набуло поширення в інших науках (в психології, соціології, філософії, кібернетиці та ін.), і зрештою, отримало статус загальнонаукової категорії. На сьогодні поняття гомеостазису широко використовується при дослідженні механізмів адаптації економічних систем.

Однак такі науковці, як Г. І. Царегородцев, О. Б. Георгієвський, В. П. Петленко звертають увагу, що процеси адаптації підпорядковуються не тільки гомеостатичним закономірностям, але й створюють можливість для подальшого еволюційного розвитку систем (явище гомеорезису), і визначають *адаптацію* як цілісну сукупність реакцій системи, які становлять основу механізму її пристосування до зміни умов середовища і спрямовані не тільки на підтримку динамічної рівноваги системи в даних умовах середовища, а й забезпечують можливість еволюції системи при їх зміні [1, с. 42 – 43].

Дійсно, будь-які системи не можуть постійно перебувати у стані рівноваги і стабільності, більш того, довготривала рівновага і стабільність зрештою рано чи пізно призводять систему до застою, а інколи й до її деградації та саморуйнування.

Таким чином, процес адаптації є засобом забезпечення і гомеостазису, і гомеорезису суб'єкта адаптації.

Спираючись на розуміння сутності поняття „гомеорезис” в дослідженнях науковців, які розглядають проблеми адаптації з позицій еволюційного підходу, ми робимо висновок, що механізм гомеорезису забезпечує закономірну зміну суттєвих параметрів та властивостей системи в процесі її еволюційного розвитку в заданому напрямку.

Деякі автори характеризують в загальному випадку гомеостазис як стабілізований стан, а гомеорезис – як стабілізований потік і визначають гомеорезис як траєкторію зміни стану системи у часі [20].

Волобуєв В. В. залучає терміни „гомеостазис” та „гомеорезис” в арсенал методологічних засобів дослідження внутрішньофірмової ідеології як чинника впливу на функціонування та розвиток суб'єкта виробничої діяльності [21]. Внутрішньофірмову ідеологію автор пропонує використовувати як ефективний інструмент менеджменту організації, а забезпечення гомеостазису та гомеорезису (у трактовці Волобуєва В. В. – гомеостазу та гомеорезу) автор зараховує до провідних функцій внутрішньофірмової ідеології [21, с. 8, 12]. При цьому *гомеостазис* у визначенні В. В. Волобуєва характеризується як стабільний стан виробничої організації, а *гомеорезис* – як динаміку зростання організації.

С. В. Хутка при дослідженні проблем адаптації особистості до соціального середовища за умов радикальних суспільних змін достатньо переконливо обґрунтовує необхідність врахування у концептуалізації поняття соціальної адаптації та адаптованості особистості єдності гомеостатичного та гомеоретичного аспектів взаємодії людини із соціальним середовищем [22], [23].

У результаті аналізу наукових робіт з проблем адаптації економічних систем було виявлено, що поняття „гомеостазис” дійсно є достатньо поширеним серед науковців при дослідженні адаптивних реакцій економічних систем (зокрема – підприємств) на зміну умов функціонування. Що ж стосується поняття гомеорезису, то ця категорія в роботах економістів майже не зустрічається, за виключенням поодиноких досліджень.

У наукових працях М. О. Кизима досліджено механізми адаптивного управління стійким функціонуванням і градієнтом розвитку економіко-виробничих систем [24]. Розвиток економіко-виробничих сис-

тем розглядається автором з позицій самоорганізуючих систем, що адаптуються до мінливих умов зовнішнього середовища. Автор зазначає, що градієнт зміни стану системи убік її розвитку забезпечується за допомогою відповідних адаптивних реакцій економіко-виробничої системи, які, в свою чергу, формуються через механізми адаптивного управління.

При зіставленні сутності поняття „гомеорезис” з визначенням поняття “градієнт розвитку”, яке надає М. О. Кизим, виявляється достатньо значний збіг сутності порівнюваних категорій. Отже, можна припустити, що відсутність терміну „гомеорезис” в наукових працях економістів, що досліджують процеси адаптації підприємств, пояснюється застосуванням ними понятійного апарату, який відрізняється від поняття „гомеорезис” лише термінологічно (замість „забезпечення гомеорезису” – „забезпечення градієнта розвитку”), але по суті співпадає з ним.

Ураховуючи сутнісне наповнення поняття гомеорезису як механізму, що забезпечує можливість еволюційного розвитку системи та беручи до уваги, що з позицій сучасної еволюційної теорії економічного розвитку здатність систем до адаптації є одним з фундаментальних принципів еволюції економічних систем, доцільно в подальшому більш детально дослідити взаємозв'язок між категоріями „гомеорезис” та „інноваційна адаптація” і додати розгорнуте поняття гомеорезису до понятійно-категоріального апарату досліджень механізмів адаптації в контексті інноваційного розвитку підприємств.

Отже, при визначенні сутності процесу адаптації підприємства до інноваційного розвитку гомеостазис і гомеорезис слід розглядати як функціональне призначення адаптивних реакцій підприємства. Це означає, що в процесі адаптації підприємства до інноваційного розвитку створюються необхідні умови для встановлення поточної динамічної рівноваги між підприємством як суб'єктом адаптації та навколишнім середовищем для підтримання суттєво важливих параметрів функціонування підприємства на належному рівні задля забезпечення внутрішньої стабільності підприємства (явище гомеостазису), та одночасно забезпечується можливість еволюційного розвитку підприємства в напрямку траєкторії інноваційного розвитку, яка задається інноваційною стратегією підприємства (явище гомеорезису). За таких умов розв'язується протиріччя щодо можливості одночасного забезпечення стійкості та мінливості підприємства як суб'єкта адаптації.

Висновки. Зіставлення різних наукових підходів щодо визначення сутності поняття „адаптація” та узагальнення інформації, отриманої в результаті огляду публікацій, в яких досліджено проблематику адаптації

підприємств в контексті інноваційної діяльності, дає нам можливість зробити наступні висновки.

1. Поняття „адаптація” є загальнонауковою категорією, і тому механізми адаптації будь-яких систем підпорядковуються схожим закономірностям.

2. У найбільш загальному розумінні *адаптація* підприємства означає процес його пристосування до мінливих умов існування, які формуються під впливом оточуючого середовища.

Під середовищем у цьому випадку розуміють ті чи інші фактори (зовнішні і внутрішні) та умови, що впливають безпосередньо чи опосередковано на стан, функціонування та розвиток підприємства.

Підприємство, що адаптується, є суб'єктом адаптації (або адаптантом).

Адаптація підприємства – це безперервний процес цілеспрямованого структурно-функціонального пристосування підприємства до умов існування, які формуються під впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, що виявляється через сукупність адаптаційних реакцій (адаптаційних змін) підприємства у відповідь на вчинений на нього вплив.

У процесі адаптації підприємство переходить з одного стану в інший, набуваючи при цьому нових якісних особливостей: ознак, властивостей, здібностей, характеристик, тобто відбувається певна трансформація підприємства як суб'єкта адаптації.

3. Категорії „адаптивність” та „адаптованість” є похідними від поняття „адаптація” і в загальному випадку можуть бути визначені наступним чином:

Адаптивність (або *адаптаційний потенціал*) підприємства – це властивість підприємства як суб'єкта адаптації, що характеризує його потенційні можливості та здатність до адаптації.

Адаптованість підприємства – це стан, який досягнуто у результаті реалізації адаптаційного потенціалу підприємства, тобто рівень його фактичної пристосованості до існуючих на певний момент часу умов існування та функціонування.

Адаптованість є результатом процесу адаптації. Для відстеження результативності процесу адаптації підприємства доцільно здійснювати оцінку рівня (або ступеня) адаптованості підприємства до існуючих на певний момент часу умов існування та функціонування.

4. Адаптивність та адаптованість підприємства є керованими параметрами і, відповідно, адаптація підприємства є керованим процесом, а це означає, що реалізація адаптаційного потенціалу підприємства і керування процесом адаптації відбувається через систему управління підприємством, яка має забезпечувати адаптивні реакції підприємства на зміни, що відбуваються в зовнішньому і внутрішньому середовищі та впливають на стан, функціонування та розвиток підприємства.

5. Категорії „інноваційний розвиток підприємства” та „адаптація підприємства” є тісно взаємопов’язаними та взаємозалежними. З одного боку, адаптація підприємства до мінливих умов економічного середовища відбувається шляхом переходу підприємства на інноваційну модель розвитку, а з іншого боку – інноваційний розвиток підприємства базується на здатності підприємства адаптуватися до змін, тобто процес адаптації підприємства до інновацій слід вважати за необхідну умову інноваційного розвитку підприємства.

Отже, механізми адаптації підприємства та особливості їх впровадження у систему управління підприємством можуть бути предметом досліджень в контексті інноваційного розвитку підприємства.

6. Зазначимо, що проблематика адаптації підприємств перебуває в центрі уваги багатьох науковців і практиків, і в цілому є достатньо розвинутою, зокрема в питаннях, що стосуються конкретних аспектів формування системи адаптивного управління підприємством в умовах невизначеного і нестабільного економічного середовища.

Проте окремі аспекти, пов’язані з розв’язанням проблем впровадження механізмів адаптації в систему управління інноваційними процесами на підприємствах, потребують поглибленого дослідження, особливо за умов переходу вітчизняної економіки до моделі інноваційного розвитку.

7. При визначенні сутності поняття „адаптація підприємства до інноваційного розвитку” треба прийняти до уваги наступне.

Процеси адаптації підпорядковуються не тільки гомеостатичним закономірностям, сутність яких полягає у підтриманні суттєво важливих параметрів функціонування системи в допустимих межах для забезпечення внутрішньої стабільності системи (явище гомеостазису), але й створюють можливість для подальшого еволюційного розвитку системи в заданому напрямку (явище гомеорезису).

Останній тезис має бути визначальним при розкритті сутності поняття „адаптація” в контексті інноваційного розвитку підприємства, оскільки з позицій сучасної еволюційної теорії економічного розвитку характерною особливістю адаптації підприємства до інноваційного розвитку є протиріччя між необхідністю забезпечення внутрішньої стабільності підприємства шляхом постійного пристосування підприємства до конкретних умов функціонування та здатністю підприємства до інноваційного розвитку (тобто до постійної трансформації, відновлення і самовдосконалення), що по суті є проявом діалектичного протиріччя щодо можливості одночасного забезпечення стійкості та мінливості підприємства як суб’єкта адаптації.

Процес адаптації є засобом забезпечення гомеоста-

зису та гомеорезису суб’єкта адаптації. Отже, при визначенні сутності процесу адаптації підприємства до інноваційного розвитку гомеостазис і гомеорезис слід розглядати як функціональне призначення адаптивних реакцій підприємства на зміну умов функціонування та розвитку.

8. З урахуванням усіх зазначених раніше тезисів, які слід прийняти до уваги при розкритті сутності поняття „адаптація” в контексті інноваційного розвитку підприємства, пропонуємо наступне визначення:

Адаптація підприємства до інноваційного розвитку – це керований безперервний процес пристосування підприємства до цілей, завдань та умов інноваційного розвитку, спрямований на підтримання належного рівня стійкості підприємства в окремих еволюційних фазах його життєвого циклу на траєкторії інноваційного розвитку, яка задається інноваційною стратегією підприємства.

Забезпечення стійкості підприємства в окремих еволюційних фазах його життєвого циклу на траєкторії інноваційного розвитку в цьому випадку слід розглядати як функціональне призначення процесу адаптації підприємства.

Адаптація підприємства забезпечується через цілісну систему адаптивних реакцій підприємства (у відповідь на можливі зміни умов функціонування та розвитку), які формуються через механізми адаптивного управління.

Адаптація підприємства до інноваційного розвитку надає можливість ефективно засвоювати нові знання, навички, вміння, технології тощо та своєчасно упроваджувати ті чи інші інновації на підприємстві.

9. В контексті інноваційного розвитку підприємства *адаптивність* (або *адаптаційний потенціал*) можна визначити як потенційні можливості та здатність підприємства до постійної трансформації, відновлення і самовдосконалення (зокрема до зміни внутрішніх цінностей, цілей, завдань, мотивацій), що дозволяє засвоювати нові навички, вміння, знання, технології тощо.

Інноваційна адаптивність підприємства базується на природній діалектичній здатності будь-якої системи до еволюційного розвитку, але для її реалізації необхідно створити умови для інноваційного бачення проблем розвитку підприємства.

10. *Адаптованість підприємства до інноваційного розвитку* (або *інноваційна адаптованість підприємства*) є результатом процесу адаптації підприємства до інноваційного розвитку і характеризує рівень фактичної пристосованості підприємства до цілей, завдань та умов інноваційного розвитку. Інноваційна адаптованість підприємства – це показник, що характеризує рівень стійкості підприємства в окремих еволюційних фазах його життєвого циклу на траєкторії інноваційного розвитку.

Підвищення рівня адаптованості підприємства до інноваційного розвитку є ключовим фактором стимулювання його інноваційної активності.

Література

1. **Философские** проблемы адаптации / А. Б. Георгиевский, В. П. Петленко, А. В. Сахно, Г. И. Царегородцев ; под ред. Г. И. Царегородцева. – М. : „Мысль”, 1975. – 277 с. 2. **Калайков И.** Цивилизация и адаптация / И. Калайков ; пер. с болг. А. М. Бредихина. – М. : „Прогресс”, 1984. – 240 с. 3. **Кауфман С.** Антихаос и приспособление / С. Кауфман // В мире науки. – 1991. – № 10. 4. **Мейер К.** Живая организация: Компания как живой организм: Грядущая конвергенция информатики, нанотехнологии, биологии и бизнеса / Мейер Кристофер, Дэвис Стэн. – М. : „Добрая книга”. – 2007. – 368 с. 5. **Павлов С. Е.** Физиологические основы подготовки квалифицированных спортсменов: учеб. пособие для студ. ВУЗов физической культуры / С. Е. Павлов. – М. : „Малаховка-МГАФК”, 2009. – 54 с. 6. **Куліков П. М.** Теоретичні основи адаптації підприємства до мінливості оточуючого середовища / П. М. Куліков // Бізнес-інформ. – 2010. – Т. 1. – № 5. – С. 56 – 58. 7. **Минко И. С.** Адаптивность и инновации в экономических системах [Электронный ресурс] / И. С. Минко, Л. К. Шамина // Электронный научный журнал СПбГУНиПТ. Серия „Экономика и экологический менеджмент”. – 2011. – № 1. – Режим доступа : <http://economics.openmechanics.com/articles/295.pdf>. 8. **Кучеренко А. А.** Адаптивная реакция как элемент адаптации предприятия к изменениям условий внешней среды / А. А. Кучеренко // Бизнес-Информ. – 2008. – № 10. – С. 66 – 68. 9. **Пастухова Е. А.** Адаптация экономической системы к изменениям среды [Электронный ресурс] / А. Е. Пастухова // Современные наукоемкие технологии (раздел „Российская экономика 2006: реальность и перспективы”). – 2006. – № 5. – С. 77 – 80. – Режим доступа : <http://www.rae.ru/snt/pdf/2006/5/55.pdf>. 10. **Капітанець Ю. О.** Стратегічна адаптація підприємства до зовнішнього середовища / Ю. О. Капітанець // Науковий вісник Національного університету „Львівська політехніка”. – Львів. – 2007. – № 599. – С. 257 – 261. 11. **Капітанець Ю. О.** Визначення та забезпечення конкурентоспроможності підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 „Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)” / Ю. О. Капітанець. – Тернопіль, 2009. – 20 с. 12. **Алексеев С. Б.** Формування адаптивного управління підприємствами вугільного машинобудування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 „Економіка, організація і управління підприємствами” / С. Б. Алексеев. – Донецьк, 2003. – 20 с. 13. **Меркулов М. М.** Науково-технологічний розвиток і управління інноваціями / М. М. Меркулов. – О. : ОНУ ім. І. Мечникова, 2008. – 344 с. 14. **Меркулов М. М.** Методологія управління високотехнологічним виробництвом в умовах трансформаційної економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук : спец. 08.00.04 „Економіка та управління підприємствами (машинобудування)” / М. М. Меркулов. – О., 2009. – 35 с. 15. **Федулова І. В.** Інноваційний адаптаційний потенціал підприємства / І. В. Федулова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 10. – С. 59 – 64. 16. **Федулова І. В.** Управління розвитком інноваційного потенціалу підприємств хлібопекарної промисловості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук : спец. 08.00.04 „Економіка та управління підприємствами (харчова промисловість)” / І. В. Федулова. – К., 2009. – 35 с. 17. **Галкина Н. В.** Соціально-економічна адаптація угледобуваючого підприємства к інноваційної моделі технологічного розвитку / Н. В. Галкина. – М. : Экономика, 2007. – 248 с. 18. **Тесленок І. М.** Управління підприємством на основі стратегічного аналізу зовнішнього середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 „Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)” / І. М. Тесленок. – Маріуполь, 2009. – 21 с. 19. **Стасюк В. П.** Моделі адаптивного управління підприємством / Стасюк В. П. – Донецьк : ДонНУ; ООО „Юго-Восток, Лтд.”, 2002. – 224 с. 20. **Уоддингтон К. Х.** Основные биологические концепции [Электронный ресурс] / К. Х. Уоддингтон // На пути теоретической биологии. Прологомены. – М. : Мир, 1970. – Т. 1. – С. 11-38. – Режим доступа : <http://www.evolbiol.ru/waddington2.htm>. 21. **Волобуев В. В.** Внутрішньофірмова ідеологія: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 „Соціальна філософія і філософія історії” / В. В. Волобуев. – Запоріжжя, 2002. – 19 с. 22. **Хуткая С.** Социальная адаптированность личности: концептуализация понятия [Электронный ресурс] / С. Хуткая // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2007. – № 2. – С. 164 – 175. – Режим доступа : http://www.i-soc.com.ua/journal/j2007_2.pdf. 23. **Хутка С. В.** Соціальна стратифікація і соціальна адаптованість особистості за умов радикальних суспільних змін в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.03 „Соціальні структури та соціальні відносини” / С. В. Хутка. – К., 2010. – 16 с. 24. **Кизим М. О.** Механізми організації, стійкого функціонування і розвитку великомасштабних економіко-виробничих систем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук : спец. 08.06.02 „Підприєм-

ництво, менеджмент та маркетинг” / М. О. Кизим. – Д. : 2001. – 35 с.

Коваленко Н. В., Гонтова Н. В. Сутність поняття „адаптація” в контексті інноваційного розвитку підприємства

В статті досліджено та узагальнено теоретичні підходи до визначення поняття “адаптація” та похідних від неї понять „адаптивність” і „адаптованість”, а також розкрито їх сутність в контексті інноваційного розвитку підприємства. Обґрунтовано, що підвищення рівня адаптованості підприємства до інноваційного розвитку слід розглядати як ключовий фактор стимулювання його інноваційної активності.

Ключові слова: адаптація підприємства, адаптивність, адаптованість, інноваційний розвиток.

Коваленко Н. В., Гонтовая Н. В. Сущность понятия „адаптация” в контексте инновационного развития предприятия

В статье исследованы и обобщены теоретические подходы к определению понятия „адаптация” и производных от нее понятий „адаптивность” и „адаптированность”, а также раскрыта их сущность в контексте

инновационного развития предприятия. Обосновано, что повышение уровня адаптированности предприятия к инновационному развитию следует рассматривать как ключевой фактор стимулирования его инновационной активности.

Ключевые слова: адаптация предприятия, адаптивность, адаптированность, инновационное развитие.

Kovalenko N. V., Hontova N. V. The essence of the definition „adaptation” in the context of enterprise innovative development

The theoretical approaches to understanding the definition “adaptation” and its derivatives “adaptivity” and “adaptability” are researched and generalized. Their essence of the context of enterprise innovative development are also determined. It is grounded that the increasing of the enterprise adaptability level to innovative development should be considered as a key factor of innovative activity promotion.

Key words: enterprise adaptation, adaptivity, adaptability, innovative development.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2012

Прийнято до друку 23.05.2012